

П. В. Квіткін, кандидат філософських наук, професор;
І. В. Дятлова, кандидат філософських наук;
І. М. Ребрій, доцент

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФЕСІОНАЛА

У статті розкриваються поняття особистості військового професіонала, необхідність формування особистості військового професіонала, сутність соціальної відповідальності військового професіонала. Доводиться, що соціальна відповідальність є важливою соціальною якістю особистості сучасного військового професіонала, яка виявляється у ставленні до виконання громадянського і військового обов'язку.

Ключові слова: *особистість військового професіонала, соціальна відповідальність, соціальна відповідальність соціального суб'єкта, соціальна відповідальність військовослужбовців, соціальна відповідальність військового професіонала.*

Актуальність проблеми. Україна переживає найбільш складний та драматичний етап своєї історії. Проявами гібридної війни проти нашої Батьківщини стали анексія Криму та бойові дії на Сході України. Порушення територіальної цілісності, загроза подальшої ескалації бойових дій зумовили необхідність переосмислення сформованих підходів до вирішення проблем забезпечення національної безпеки у воєнній сфері. Важливе місце серед цих проблем посідає проблема професіоналізації військової діяльності.

Професіоналізація військової діяльності – це не лише перехід до контрактного принципу комплектування збройних сил і підвищення рівня військово-професійної майстерності військовослужбовців. Цей процес передбачає вирішення цілого комплексу взаємопов'язаних проблем: визначення соціального статусу військовослужбовців і військової служби як виду професійної діяльності, соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, гарантій і компенсацій, які є адекватними обмеженням у правах і свободах, що зумовлені специфікою військової служби; перехід до комплектування збройних сил на контрактній основі і запровадження кадрової служби для офіцерського і сержантського складу; формування у суспільстві окремої соціально-професійної групи військовослужбовців, яка володіє специфічними соціально-типологічними якостями і ментальністю, системою цінностей і ціннісних орієнтацій; створення умов для розвитку та самореалізації осо-

бистості в умовах військової служби [6]. Основою процесу професіоналізації військової діяльності є формування особистості сучасного військового професіонала.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблема соціальної відповідальності військовослужбовців знайшла відображення у працях українських і зарубіжних дослідників. Зокрема, у працях О. Петрова, С. Карпухіна, Ю. Чернав'їна, Є. Кіреєва, О. Глазунова, І. Ребрій [1; 2; 7; 8; 9; 10] та ін. започатковано розв'язання даної проблеми, розглянуті її певні аспекти: проблема соціальної відповідальності військовослужбовців виділена в окрему наукову проблему, окреслене предметне коло проблеми соціальної відповідальності військовослужбовців. Разом з тим проблема сутності соціальної відповідальності особистості військового професіонала у сучасних умовах буття соціуму залишається практично недослідженою.

Виклад основного матеріалу. Військовий професіонал – це військовослужбовець, який у процесі опанування системою суспільних і військово-професійних цінностей, набуття соціального, військово-професійного та управлінського досвіду, формування власної системи цінностей і ціннісних орієнтацій набув соціально-типологічних якостей соціуму, військовослужбовців і відповідної ментальності, усвідомлює свою належність до них і постає активним суб'єктом військово-політичних відносин, військово-професійного управління та творчості [3–5].

Необхідність формування особистості військового професіонала у сучасних умовах зумовлена: загальносвітовою тенденцією гуманізації усіх сфер життєдіяльності сучасного соціуму, потребами забезпечення неухильного дотримання норм міжнародного гуманітарного права у війнах і збройних конфліктах, проведенні міжнародних миротворчих і гуманітарних операцій, підготовці збройних сил до виконання завдань функціонального призначення, повсякденної життєдіяльності збройних сил та військовослужбовців; необхідністю забезпечення національної безпеки держави у воєнній сфері, виховання військовослужбовців як громадян і патріотів, забезпечення всебічного, гармонійного та пропорційного розвитку особистості в умовах військової служби; необхідністю забезпечення готовності та здатності збройних сил і військовослужбовців до виконання завдань свого функціонального призначення; необхідністю реалізації військовослужбовцями своїх духовних і фізичних потенцій, саморозвитку та самореалізації особистості.

Загрози та виклики сучасного світу висувають підвищені вимоги до особистості військового професіонала, її соціально-особистих та індивідуально-психологічних якостей, військово-професійних компетентностей. Особливої актуальності в умовах сьогодення набуває проблема соціальної відповідаль-

ності військового професіонала. Важливою передумовою її вирішення є визначення сутності соціальної відповідальності військовослужбовців.

Вихідним пунктом аналізу сутності соціальної відповідальності військового професіонала є її розуміння як специфічного прояву соціальної відповідальності соціальних суб'єктів, який віддзеркалює її сутнісні риси та особливості. Однак слід констатувати, що у дослідженнях науковців відсутня спільна позиція щодо розуміння сутності соціальної відповідальності соціальних суб'єктів. Головна проблема полягає у тлумаченні сутності і змісту понять: «відповідальність» – «соціальна відповідальність» – «соціальна відповідальність соціального суб'єкта».

Відповідно до цього аналіз соціальної відповідальності військовослужбовців насамперед вимагає з'ясування сутності понять «соціальна відповідальність» і «соціальна відповідальність соціального суб'єкта», їхнього категоріального статусу.

З позицій методології герменевтики, введення поняття «соціальна відповідальність» стало логічним наслідком розробки проблеми відповідальності. Необхідність його введення була зумовлена розумінням того, що відповідальність не може бути обмеженою лише соціальними санкціями та взаємними вимогами.

Соціальна відповідальність – це спосіб існування суспільства, взаємовідносин між соціальними суб'єктами (людьми, соціальними і соціально-політичними інститутами). У цьому плані вона не є тотожною відповідальності як сукупності певних санкцій, а має власний зміст. У змісті соціальної відповідальності відображаються два аспекти взаємодії соціальних суб'єктів: характер виконання соціальним суб'єктом свого призначення та обов'язків; соціальні санкції, що застосовуються соціумом до соціального суб'єкта за соціальні наслідки діяльності або бездіяльності.

Поняття «соціальна відповідальність соціального суб'єкта» – це поняття, що відображає одну із граней соціальної відповідальності, а саме ставлення соціального суб'єкта до реалізації своєї місії і призначення, виконання громадянського і професійного обов'язку.

З позицій гносеологічного підходу соціальна відповідальність військового професіонала постає соціальним явищем, еволюція та розвиток якого зумовлена місцем та роллю, функціональним призначенням збройних сил та історичною місією військовослужбовців, соціально-типологічними та професійно-ментальними особливостями військовослужбовців як специфічної соціально-професійної групи суспільства.

За онтологічним підходом соціальна відповідальність військовослужбовців – це соціальна якість, яка полягає у ставленні до реалізації свого призначення та місії, виконання громадянського і військового обов'язку.

Соціальна відповідальність особистості військового професіонала існує у таких формах (відображають різні рівні сформованості соціальної відповідальності): соціальна відповідальність як необхідність (відповідальність, що зумовлена системою соціальних санкцій, що можуть бути застосовані до особистості); соціальна відповідальність як норма (відповідальність, що ґрунтується на усвідомленні необхідності виконання встановлених норм і правил); соціальна відповідальність як особиста потреба (відповідальність як спосіб самореалізації особистості, реалізації її життєвих цілей і стратегій, власного саморозвитку).

Форми буття (рівні сформованості) соціальної відповідальності особистості військового професіонала зумовлені двома основними факторами, що органічно взаємопов'язані між собою: рівнем сформованості соціально-особистих якостей та ступенем особистого отожднення військового професіонала із соціумом (військовим колективом, збройними силами та суспільством).

Серед соціально-особистих факторів домінуюче положення займають: науковий і гуманістичний світогляд, відданість загальнолюдським і національно-історичним цінностям українського народу; моральні, морально-бойові і патріотичні якості; військове покликання і відданість професії захисника Батьківщині; рівень загальної та військово-професійної культури; широкий кругозір у галузі гуманітарних і соціальних наук; готовність і здатність до ведення здорового способу життя; здатність до самокритичного аналізу досягнутого рівня загального і військово-професійного розвитку, виконання функціональних обов'язків і поведінки, належного сприйняття критики; здатність до комунікабельності, толерантного ставлення до товаришів і підлеглих; організаторські здібності; здатність до аналітичної діяльності; готовність і здатність забезпечувати постійний розвиток власної загальної і духовної культури; здатність забезпечувати постійний розвиток особистих загальнонаукових і професійних знань.

За структурно-функціональним підходом соціальна відповідальність військового професіонала – це синтезуюча складова системи його взаємовідносин із навколишнім світом, системоутворюючий елемент і система координат суспільної життєдіяльності, що заснована на ступені отожднення військового професіонала із соціумом, розумінні сенсу життя, історичної місії і визначає зміст і спрямованість, спосіб і характер життєдіяльності особистості військового професіонала та різних категорій військовослужбовців, для яких військова служба є професійною діяльністю, в різних сферах суспільного та військово-професійного життя.

Системоутворюючим елементом соціальної відповідальності постає готовність і здатність особистості військового професіонала до відповідально-

го виконання громадянського та військового обов'язку, виконання обов'язків за призначенням в умовах мирного та воєнного часу.

За соціологічним підходом соціальна відповідальність військового професіонала виявляється як соціальна відповідальність особистості військового професіонала та різних категорій військовослужбовців, які обрали захист Батьківщини своєю професійною діяльністю. Окремі елементи соціальної відповідальності військового професіонала відіграють роль домінуючих компонентів, які набувають відповідного статусу за певних обставин.

За аксіологічним підходом соціальна відповідальність військового професіонала – це важлива військово-професійна та суспільна цінність, яка синтезує систему цінностей військовослужбовців, постає їхньою матеріалізацією та втіленням у безпосередній процес життєдіяльності військовослужбовців.

З позицій синергетичного підходу соціальна відповідальність військового професіонала – це система, якій притаманні: відкритість і нелінійність розвитку; мінливість і сталість; підвладність випадковості у загальному процесі функціонування та розвитку; підвладність одиничному впливові на хід природного функціонування та розвитку; вибір на пряму розвитку; альтернативність напрямів розвитку; наявність власних тенденцій розвитку соціальної відповідальності як самоорганізованої системи; керований розвиток в умовах самоорганізації та ін.

Застосування гносеологічного, онтологічного, структурно-функціонального, соціологічного, аксіологічного і синергетичного підходів, методів герменевтики дозволяє погодитись із висновком, що соціальна відповідальність військового професіонала – це ставлення до виконання громадянського і військового обов'язку, що зумовлене місцем та роллю військовослужбовців у житті суспільства, функціональним призначенням збройних сил і реалізується у виборі способів дії та поведінки [9, с. 139–140].

Висновки. Військовий професіонал – це військовослужбовець, який у процесі опанування системою суспільних і військово-професійних цінностей, набуття соціального, військово-професійного та управлінського досвіду, формування власної системи цінностей і ціннісних орієнтацій набув соціально-типологічних якостей соціуму, військовослужбовців і відповідної ментальності, усвідомлює свою належність до них і постає активним суб'єктом військово-політичних відносин, військово-професійного управління та творчості.

Особливе місце серед соціальних якостей особистості сучасного військового професіонала посідає соціальна відповідальність. Соціальна відповідальність військового професіонала – це ставлення до виконання громадянського і військового обов'язку, що зумовлене місцем та роллю військовослужбовців у житті суспільства, функціональним призначенням збройних сил і реалізується у виборі способів дії та поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазунов А. М. Социальная ответственность российских военнослужащих в условиях социальной трансформации: социоструктурный аспект : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22.00.04 / Глазунов Александр Михайлович. – Ростов-н/Д, 2009. – 27 с.
2. Карпухин С. В. Социальная ответственность как фактор профессиональной деятельности личности офицера : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / С. В. Карпухин. – СПб., 1995. – 24 с.
3. Квіткін П. В. Освітні виміри процесу формування особистості сучасного спеціаліста / П. В. Квіткін // Трансформація фінансових відносин в умовах економічної глобалізації : матеріали IV симпозиуму (10 листоп. 2011 р.) / М-во фінансів України ; Харк. ін-т фінансів Укр. держ. ун-ту фінансів та міжнар. торгівлі. – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2011. – С. 342–344.
4. Квіткін П. В. Особистість сучасного військового керівника: формування у навчально-виховному процесі вищих військових навчальних закладів / П. В. Квіткін // Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях : матеріали Третьої Всеармійської наук.-практ. конф. (Київ, 26 трав. 2011 р.) / М-во оборони України, Нац. ун-т оборони України. – К. : НУОУ, 2011. – С. 104–106.
5. Квіткін П. В. Правова культура військового керівника: сутність і необхідність формування / П. В. Квіткін, І. В. Дятлова, І. М. Ребрій // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2012. – Вип. 4 (14). – С. 135–141.
6. Квіткін П. В. Професіоналізація Збройних Сил України: зміст та умови реалізації / П. В. Квіткін, І. В. Дятлова // Новітні технології – для захисту повітряного простору : тези доп. дев'ятої наук. конф. Харк. ун-ту Повітр. Сил ім. Івана Кожедуба, 17–18 квіт. 2013 р. – Х. : ХУПС ім. І. Кожедуба, 2013. – С. 367.
7. Киреев Е. В. Социальная ответственность российского военнослужащего: сущность, структура, проблемы формирования: Социально-философский анализ : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Е. В. Киреев. – М., 2002. – 184 с.
8. Петров А. А. Социальная ответственность будущих офицеров: сущность и пути формирования : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / А. А. Петров. – Х., 1990. – 17 с.
9. Ребрій І. М. Сутність і зміст соціальної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України / І. М. Ребрій // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2011. – Вип. 9. – С. 133–145.
10. Чернавин Ю. А. Социальная ответственность воинского коллектива (философско-социологический анализ) : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Ю. А. Чернавин. – М., 1988. – 20 с.

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ВОЕННОГО ПРОФЕССИОНАЛА

Квиткин П. В., Дятлова И. В., Ребрий И. М.

В статье раскрываются понятия личности военного профессионала, необходимость формирования личности военного профессионала, сущность социальной ответственности военного профессионала. Доказывается, что социальная ответственность является важным социальным качеством личности современного военного профессионала, которое проявляется в отношении к выполнению гражданского и воинского долга.

Ключевые слова: *личность, личность военного профессионала, социальная ответственность, социальная ответственность социального субъекта, социальная ответственность военнослужащих, социальная ответственность военного профессионала.*

SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE MILITARY PROFESSIONAL

Kvitkin P. V., Dyatlova I. V., Rebrii I. M.

Threats and challenges of the modern world put forward ever increasing demands as to a military professional's individuality, his/her occupational, moral and psychological qualities. In this context the problem of a military professional's social responsibility is of particular importance. In order to resolve it the essence of social responsibility is to be determined.

The issue of servicepersons' social responsibility has been highlighted in a number of works by both Ukrainian and foreign researchers. In particular, O. Petrov, S. Karpukhin, Yu. Chernavin, Ye. Kireev, O. Glasunov and some others initiated its scientific foregrounding, singled out some important aspects and ways of their further investigation. At the same time, the question of the essence of the social responsibility of a military professional's individuality still remains unresolved.

The initial point for the analysis of the essence of the social responsibility of a military professional's individuality lies in understanding it as a specific manifestation of the social responsibility of social subjects which reflects its ontological traits and particularities. However, it's necessary to state that among the scientists there is no mutual understanding as to the essence of the social responsibility of social subjects. The main difficulty here lies in understanding the essence and the meaning of the notions of «responsibility», «social responsibility» and «social subject's social responsibility».

According to this, the analysis of servicepersons' social responsibility first of all requires the clarification of these notions by determining their categorical status.

From the standpoint of hermeneutics methodology the introduction of the notion of social responsibility came as a logical consequence of scientific investigation of the problem of responsibility in general. Thus, it was initiated by the fact that responsibility cannot be reduced to social sanctions and mutual demands alone.

Social responsibility is the way of social existence, and of relations among social subjects (people, social and sociopolitical institutions). In this respect it does not equal

responsibility as a sum of certain sanctions but has its own meaning. The meaning of social responsibility reflects two aspects of cooperation among social subjects: the character of social subject's fulfillment of its destination and duties; social sanctions applied against social subject by society for social consequences of its activity or inactivity.

The notion of «social subject's social responsibility» (including servicepersons) – is the one that reflects one of the aspects of social responsibility, namely the attitude of the social subject towards the implementation of its mission and destination, fulfillment of its civil and professional duties.

From the standpoint of gnosiological approach social responsibility of the military professional is seen as a social phenomenon, whose evolution and development are determined by the place, role and function of the Armed Forces, historical mission of servicepersons and their social-typological characteristics as a specific professional group in the society.

From the standpoint of ontological approach social responsibility of the military professional is seen as a social quality whose aim lies in the attitude to the realization of servicepersons' destination and mission as well as in the fulfillment of civil and military duties.

According to the structural-functional approach social responsibility of the military professional is seen as a synthesizing component of the system of subject's relations with the surrounding world, as a system-building element and as a system of coordinates for public life, grounded on the degree of subject's identification with society, its understanding of the essence of life, historical mission and determines the content and direction, way and character of an individual's life as well as life of communities in different spheres of social being.

According to the sociological approach social responsibility of the military professional is seen as a social responsibility of different groups of servicepersons depending on their categories. Separate elements of servicepersons social responsibility act as dominant components which acquire corresponding status under corresponding circumstances.

According to the axiological approach social responsibility of the military professional is seen as an important military-professional and social value that synthesizes servicepersons' system of values and stands up as their embodiment into servicepersons' lives.

From the standpoint of synergetic approach social responsibility of the military professional is seen as a system with the following characteristics: openness and nonlinearity of development; changeability and steadiness; subordination to randomness in the general process of functioning and development; subordination to random impact on the process of natural functioning and development; choice of the development direction; alternativeness of development directions; existence of social responsibility's own development tendencies as a self-organizing system; controlled development under self-organizing conditions.

Thus, we can claim that social responsibility of the military professional is his/her attitude to fulfilling civil and military duties determined by the place and role of servicepersons in the life of the society and by the Armed Forces functions. Social responsibility is implemented in the choice of the action and behavior modes.

Key words: *identity, the identity of the military professional, social responsibility, social responsibility of a social subject, the social responsibility of military personnel, social responsibility of the military professional.*

